

БОЛА ҲУҚУҚЛАРИ ТЎҒРИСИДАГИ КОНВЕНЦИЯ

МУҚАДДИМА

Ушбу Конвенцияда иштирокчи-давлатлар,

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Низомида эълон қилинган тамойилларга мувофиқ, жамият барча аъзоларининг ўзига хос бўлган қадр-қиммати, тенг ва ажралмас ҳуқуқлари ер юзасида эркинлик, адолат ва тинчликни таъминлашнинг асоси эканлиги эътироф этилганини ҳисобга олиб,

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг халқлари Низомида инсоннинг асосий ҳуқуқларига, инсон шахсининг шаъни ва қадр-қимматига бўлган ўз ишончларини тасдиқлаганликлари ҳамда ижтимоий тараққиёт ва турмуш шароитларини яхшилаш борасида кўмаклашишга аҳд қилганликларини эътиборга олиб,

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси ва инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги халқаро ҳужжатларда ҳар бир инсон мазкур ҳужжатларда кўрсатиб қўйилган ҳуқуқ ҳамда эркинликларга ирқи, тана ранги, жинси, тили, дини, сиёсий ёки бошқа эътиқодлари, миллий ёки ижтимоий келиб чиқиши, мулкӣ аҳволи, туғилиши ёки бошқа ҳолатлар билан боғлиқ белгиларига кўра ҳар қандай тафовутдан қатъий назар, эга бўлишини эълон қилганлиги ва розилик билдирганлигини эътироф этиб,

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясида болалар алоҳида ғамхўрлик ва ёрдам ҳуқуқига эгадирлар, деб эълон қилганлигини эслатиб,

жамиятнинг асосий ташкилоти ҳисобланмиш оила ва тиббий муҳитга унинг барча аъзолари, айниқса, болалар ўсиб-ўзгаришлари ва фаровонликка эга бўлишлари учун жамият доирасидаги мажбуриятларни ўз зиммасига тўлиқ оладиган бўлишига эришиш мақсадида зарур ҳимоя ва ёрдам билан таъминланиши лозим эканлигига ишонч ҳосил қилган ҳолда,

боланинг шахси соғлом ва ҳар томонлама уйғунлашган ҳолда камолоти учун у оила ғамхўрлигида, бахт, меҳр-муҳаббат ва онгли тушуниш вазиятида ўсиши зарурлигини эътироф этиб,

бола жамиятда мустақил ҳаётга тўла тайёрланиши ва Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Низомида эълон қилинган ғоялар руҳида, айниқса, тинчлик, қадр-қиммат, сабр-тоқат, эркинлик, тенглик ва бирдамлик руҳида тарбияланиши лозимлигини ҳисобга олиб,

болани мана шундай алоҳида ҳимоя қилиш зарурлиги 1924 йилги Бола ҳуқуқлари Женева декларациясида ва 1959 йил 20 ноябрда БМТнинг Бош Ассамблеяси томонидан қабул қилинган Бола ҳуқуқлари декларациясида кўзда тутилганлигини ва Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси, Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисида халқаро пактда (жумладан, 23- ва 24-моддаларда), Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисида халқаро пактда (жумладан, 10-моддада), шунингдек, ихтисослашган муассасалар ҳамда болаларнинг фаровонлиги масалалари билан шуғулланувчи халқаро ташкилотларнинг Низомлари ва тегишли ҳужжатларида эътироф этилганлигини эътиборга олиб,

Бола ҳуқуқлари декларациясида кўрсатиб ўтилганидек, «бола, агар у жисмоний ва ақлий жиҳатдан камолотга етишмаган бўлса, махсус равишда муҳофаза ва ғамхўрликка, бинобарин, туғилгунча ва туғилгандан кейин ҳам муносиб даражадаги ҳуқуқий ҳимояга муҳтож» эканлигини эътиборга олиб,

Ижтимоий ва ҳуқуқий тамойиллар тўғрисидаги декларациянинг болалар ҳимояси ва фаровонлиги, айниқса, болаларни миллий ва халқаро даражаларда тарбиялашга бериш ҳамда асраб олиш пайтидаги ҳимояси ва фаровонлигига доир қоидаларига, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Балоғатга етмаган болаларга нисбатан одил судлов юритишга доир минимал стандарт қоидалари («Пекин қоидалари») ва Фавқулодда ҳолатларда ва қуроли можаролар даврида аёллар ва болаларни ҳимоя қилиш тўғрисидаги декларация қоидаларига таяниб, жаҳондаги барча мамлакатларда ниҳоятда оғир шароитларда яшаётган болалар борлиги ҳамда улар алоҳида эътиборга муҳтож эканликларини эътироф этиб, боланинг ҳимоя қилиниши ва уйғун равишда ривожланиши учун ҳар бир халқнинг анъаналари ва маданий қадриятлари муҳим аҳамият касб этишини муносиб тарзда ҳисобга олиб, ҳар бир мамлакатда, жумладан, ривожланаётган мамлакатларда болаларнинг турмуш шароитларини яхшилаш учун халқаро ҳамкорлик қилишнинг муҳимлигини эътироф этиб, қуйидагилар ҳақида келишиб олдилар:

I ҚИСМ

1-модда

Ушбу Конвенциянинг мақсадлари учун 18 ёшга тўлмаган ҳар бир инсон зоти, агар болага нисбатан қўлланиладиган қонун бўйича у эртароқ балоғатга етмаган бўлса, бола ҳисобланади.

2-модда

Иштирокчи-давлатлар ушбу Конвенцияда ўз таъсир доирасида бўлган ҳар бир бола учун кўзда тутилган барча ҳуқуқларни, ҳеч қандай камситишларсиз, ирқи, тана ранги, жинси, тили, дини, сиёсий ёки бошқа эътиқодлари, миллий, этник ёки ижтимоий келиб чиқиши, мулкӣ аҳволи, боланинг соғлиғи ва туғилиши, унинг ота-онаси ёки қонуний васийси ёки бирорбир бошқа ҳолатлардан қатъий назар, ҳурмат қиладилар ҳамда шу ҳуқуқларни таъминлаб берадилар.

Иштирокчи-давлатлар бола, унинг ота-онаси, қонуний васийси ёки бошқа оила аъзоларининг қарашлари ёки эътиқодида ўз ифодасини топадиган мақом, фаолият асосида камситиш ёки жазолашнинг барча шаклларида боланинг ҳимоясини таъминлаш учун ҳамма зарур чораларни кўрадилар.

3-модда

Болаларга нисбатан барча хатти-ҳаракатларда, улар ижтимоий таъминот масалалари билан шуғулланувчи давлат ёки хусусий муассасалар, судлар, маъмурий ёки қонун чиқарувчи органлар томонидан содир этиладими-йўқми, бундан қатъий назар, боланинг манфаатлари яхшироқ таъминланишига биринчи даражали эътибор берилади.

Иштирокчи-давлатлар ўз зиммасига болани унинг фаровонлиги учун зарур ҳисобланган ҳимоя ва ғамхўрлик билан таъминлаш, бунда унинг ота-онаси, васийси ёки қонун бўйича унинг учун жавобгар саналмиш бошқа шахсларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятларини эътиборда тутишни ҳисобга оладилар ҳамда ана шу мақсадда барча қонуний ва маъмурий чора-тадбирларни кўрадилар.

Иштирокчи-давлатлар болалар ҳақида ғамхўрлик кўрсатиш ёки уларни ҳимоя қилиш учун масъул ҳисобланган органлар, муассасалар ва хизматлар ваколатли органлар томонидан белгилаб қўйилган меъёрларга, хусусан, хавфсизлик ва соғлиқни сақлаш соҳасида ва улардаги ходимларнинг сони ва ишга яроқлилиги, шунингдек, ваколатли назорат олиб бориши нуқтаи назаридан белгиланган меъёрларга жавоб беришларини таъминлайдилар.

4-модда

Иштирокчи-давлатлар ушбу Конвенцияда эътироф этилган ҳуқуқларни амалга ошириш учун барча зарур қонуний, маъмурий ва бошқа чораларни кўрадилар. Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқларга нисбатан иштирокчи-давлатлар бундай чораларни ўзларида мавжуд бўлган имкониятлар доирасида, мумкин қадар юқори даражада зарурат туғилган тақдирда эса халқаро ҳамкорлик доирасида қабул қиладилар.

5-модда

Иштирокчи-давлатлар ота-онанинг ва тегишли ҳолатларда кенгайтирилган оила аъзолари ёки маҳаллий урф-одатларда кўзда тутилганидек, жамоанинг васийлар ёки қонун бўйича бола тарбияси учун жавобгар ҳисобланган бошқа шахсларнинг ушбу Конвенцияда эътироф этилган ҳуқуқларни амалга оширишда муносиб даражада болани бошқариш ва унга раҳбарлик қилиш ҳамда бу ишни боланинг ривожланиб бораётган қобилиятларига мувофиқ ҳолда бажаришдаги масъулияти, ҳуқуқ ва мажбуриятларини хурмат қиладилар.

6-модда

Иштирокчи-давлатлар ҳар бир бола яшаш учун ажралмас ҳуқуққа эга эканлигини эътироф этадилар.

Иштирокчи-давлатлар боланинг омон яшаши ва соғлом ривожланиши учун мумкин қадар юқори даражада имконият яратиб берадилар.

7-модда

Бола туғилган заҳоти рўйхатга олинади ва туғилган дақиқасидан бошлаб исм билан аталиш ва фуқароликка эга бўлиш, шунингдек, иложи борича, ўз ота-онасини билиш ва уларнинг ғамхўрликларидан баҳраманд бўлиш ҳуқуқларини олишга ҳақли ҳисобланади.

Иштирокчи-давлатлар бундай ҳуқуқларни ўз миллий қонунчиликларига мувофиқ амалга оширилишини, уларнинг мажбуриятлари шу соҳага тегишли халқаро ҳужжатларга асосан, хусусан, агар бола бошқа фуқароликка эга бўлмаган тақдирда бажарилишини таъминлайдилар.

8-модда

Иштирокчи-давлатлар қонунда кўзда тутилганидек, боланинг ўзига хос хусусиятлари жумладан, фуқаролиги, исми ва оилавий алоқаларини сақлаб қолиш ҳуқуқини хурмат қилиш, қонунга зид равишда аралашувга йўл қўймаслик мажбуриятини оладилар.

Агар бола ўзига хослик элементларининг бир ёки барча қисмларидан ғайриқонуний равишда маҳрум этилган бўлса, иштирокчи-давлатлар унинг бу хусусиятлари тезроқ тикланиши учун зарур ёрдам ҳимоялашни таъминлайдилар.

9-модда

Иштирокчи-давлатлар бола ўз ота-онасидан уларнинг ҳохишларига зид равишда айрилиб қолмаслигини таъминлайдилар, ваколатли органлар суд қарорига биноан қўлланилган қонун ва тартиб-русумга мувофиқ тарзда бундай айрилиш боланинг энг яхши манфаатлари йўлида зарур деб топган ҳолатлар бундан мустаснодир. Бундай ажрим, масалан, ота-она болага шафқатсизлик билан муносабатда бўлган ёки унга ғамхўрлик қилмай қўйган ёхуд ота-она алоҳида яшаётган ҳамда бола яшайдиган жойга нисбатан қарор қабул қилиш зарурати пайдо бўлган у ёки бу аниқ ҳолатда зарур бўлиши мумкин.

Ушбу модданинг 1-бандига мувофиқ ҳолда ишни ҳар қандай шароитда кўриб чиқиш жараёнида барча манфаатдор томонларга муҳокамада қатнашиш ва ўз нуқтаи назарини баён қилиш имконияти берилади.

Иштирокчи-давлатлар ота-онасининг биттаси ёки ҳар икковидан ҳам айрилган боланинг улар билан мунтазам равишда шахсий муносабатлар ва тўғридан-тўғри алоқалар боғлаб туриш ҳуқуқини хурмат қиладилар, бундай муносабатлар боланинг энг яхши манфаатларига зид келадиган бўлса бундан мустасно бўлади.

Иштирокчи-давлат томонидан қабул қилинган бирор-бир қарор, масалан, ҳибсга олиш, қамаш, сургун қилиш, депортация ёки ота-онадан биттаси ёхуд икковининг ҳам ёки боланинг ўлими (ана шу шахс давлат ихтиёрида бўлган пайтда ҳар қандай сабабга кўра рўй берган ўлим ҳам шунга киради) туфайли содир бўлган бўлса, иштирокчи-давлат ота-онага, болага ёки, агар зарурат туғилса, оиланинг бошқа аъзосига уларнинг илтимосига биноан оиланинг йўқолган аъзоси (аъзолари яшаб турган жой) ҳақида, зарур ахборотни агар бу боланинг фаровонлигига зиён келтирмайдиган бўлса етказиб беради. Иштирокчи-давлатлар бундай илтимосни қондириш ўз-ўзидан тегишли шахс (шахслар) учун ноҳуш оқибатларга олиб келмаслигини таъмин этадилар.

10-модда

Иштирокчи-давлатларнинг 9-моддадаги 1-банд бўйича мажбуриятига мувофиқ бола ёки унинг ота-онаси оилани бирлаштириш мақсадида иштирокчи-давлатга кириш ёхуд ундан чиқиш учун берган аризалари иштирокчи-давлатлар томонидан ижобий, инсонпарварлик руҳида ва тезкорлик билан кўриб чиқилиши лозим. Иштирокчи-давлатлар бундай илтимослар аризачилар ва уларнинг оила аъзолари учун ноҳуш оқибатлар келтириб чиқармаслигини таъминлайдилар.

Ота-онаси турли давлатларда яшаётган бола алоҳида ҳолатлардан ташқари, отаси ва онаси билан мунтазам равишда шахсий муносабатлар ва тўғридан-тўғри алоқалар боғлаб туриш ҳуқуқига эгадир. Ана шу мақсадда 9-модданинг 2-банди бўйича иштирокчи-давлатларнинг мажбуриятларига мувофиқ иштирокчи-давлатлар боланинг ва ота-онасининг ҳар қандай мамлакатни тарк этиш, жумладан, ўз мамлакатини ташлаб кетиш ва унга қайтиб келиш ҳуқуқини ҳурмат қиладилар. Ҳар қандай мамлакатни тарк этиш ҳуқуқига нисбатан қонунда белгилаб қўйилган ва давлат хавфсизлигини, жамоат тартибини (ordre public), аҳолининг соғлиғи ва маънавияти ҳамда бошқа шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини сақлаш учун зарур ҳисобланган, ушбу Конвенцияда эътироф этилган бошқа ҳуқуқларга мос тушадиган чеклашларгина амалда бўлади.

11-модда

Иштирокчи-давлатлар болаларнинг ғайриқонуний равишда кўчирилишига ва чет элдан қайтмаслигига қарши кураш олиб бориш учун чора-тадбирлар кўрадилар.

Ана шу мақсадда иштирокчи-давлатлар икки томонлама ёки кўп томонлама битимлар тузилишига ёхуд амалдаги битимларга қўшилишга кўмаклашадилар.

12-модда

Иштирокчи-давлатлар ўзининг қарашларини шакллантиришга қодир болага, ана шу қарашларни болага тааллуқли барча масалалар бўйича эркин ифода этиш ҳуқуқини таъминлайдилар, бинобарин, боланинг қарашларига унинг ёши ва етуқлигига мувофиқ муносиб даражада эътибор берилади.

Ана шу мақсадда болага, жумладан, болага тааллуқли ҳар қандай суд ёки маъмурий муҳокама пайтида, бевосита, вакил ёхуд тегишли орган орқали миллий қонунчиликнинг процессуал меъёрларида кўзда тутилган тартибда ўзининг фикрларини улар томонидан эшитиш имконияти берилади.

13-модда

Бола ўзининг фикрини эркин ифодалаш ҳуқуқига эга: бу ҳуқуқ ҳар қандай турдаги ахборотни, чегарасидан қатъий назар, оғзаки, ёзма ёки босма шаклда, санъат асари кўринишида ёки боланинг танловига кўра бошқа воситалар ёрдамида излаш, олиш ва узатиш эркинлигини ўз ичига олади.

Бундай ҳуқуқнинг амалга оширилиши баъзи бир чеклашларга дуч келиши мумкин, бироқ бундай чеклашлар фақат қонунда кўзда тутилган чеклашлардан иборат бўлади, бу қуйидагилар учун зарур:

бошқа шахсларнинг ҳуқуқлари ва обрўсини ҳурмат қилиш учун;

давлат хавфсизлиги ёки жамоат тартибини (ordre public), аҳолининг соғлиғи ёки маънавиятини муҳофаза қилиш учун.

14-модда

Иштирокчи-давлатлар боланинг фикрлаш, виждон ва дин эркинлиги ҳуқуқини ҳурмат қиладилар.

Иштирокчи-давлатлар ота-онанинг ҳамда тегишли ҳолатларда қонуний васийларнинг болага унинг ривожланаётган қобилиятларига мувофиқ келадиган усул орқали бола ҳуқуқини амалга оширишда раҳбарлик қилиш ҳуқуқи ва мажбуриятларини ҳурмат қиладилар.

Ўз дини ёки эътиқодини тарғиб қилиш эркинлиги фақат қонунда белгиланган ҳамда давлат хавфсизлигини, жамоат тартибини, аҳолининг маънавияти ва соғлиғини сақлаш ёки бошқа шахсларнинг асосий ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш учун зарур ҳисоблангандагина чекланиши мумкин.

15-модда

Иштирокчи-давлатлар боланинг ассоциация ва тинч йиғилишлар эркинлиги ҳуқуқини эътироф этадилар.

Бу ҳуқуқнинг амалга оширилишига нисбатан бирор-бир чеклашлар қўлланилмайди, қонунга мувофиқ қўлланиладиган ва демократик жамиятда давлат хавфсизлиги ёки жамият хавфсизлиги, жамоат тартиби (ordre public) манфаатлари йўлида, аҳолининг соғлиғи ёки маънавиятини сақлаш, бошқа шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш учун зарур бўлган чеклашлар бундан мустаснодир.

16-модда

Бирорта бола унинг шахсий ҳаёт, оилавий ҳаёт, уй-жой дахлсизлиги ёки почта орқали юбориладиган нарсаларнинг махфийлигига бўлган ҳуқуқи амалга оширилишига ўзбошимчалик билан ёки қонунга зид равишда аралашади ёхуд унинг шаъни ва обрўсига ғайриқонуний тажовуз қилиш объекти бўлиши мумкин эмас.
Бола ана шундай аралашилар ёки тажовуз қилишлардан қонун йўли билан ҳимояланиш ҳуқуқига эгадир.

17-модда

Иштирокчи-давлатлар оммавий ахборот воситаларининг муҳим мавқеини эътироф этадилар ҳамда бола турли хил миллий ва халқаро манбаларнинг ахборотлари ҳамда материаллари, айниқса, ижтимоий, маънавий ва ахлоқий фаровонликка, шунингдек, боланинг соғлом, жисмоний ва руҳий ривожланишига қўмаклашишга қаратилган ахборотлардан баҳраманд бўлишини таъминлайдилар. Шу мақсадда иштирокчи-давлатлар:
оммавий ахборот воситаларини ижтимоий ва маданий йўналишдаги ҳамда 29-модда руҳидаги бола учун фойдали ахборот ва материалларни тарқатишга рағбатлантирадилар;
турли хил маданий, миллий ва халқаро манбалардан бундай ахборот ва материаллар тайёрлаш, айирбошлаш ҳамда тарқатиш соҳасидаги халқаро ҳамкорликни рағбатлантирадилар;
болалар адабиётини нашр этиш ва тарқатишни рағбатлантирадилар;
оммавий ахборот воситаларининг қандайдир озчиликни ташкил қилувчи гуруҳ ёки туб аҳолига мансуб боланинг тил эҳтиёжларига алоҳида эътибор беришни рағбатлантирадилар;
13- ва 18-моддаларни ҳисобга олган ҳолда боланинг фаровонлигига зарар етказадиган ахборот ва материаллардан уни ҳимоя қилишнинг тегишли тамойилларини ишлаб чиқишни рағбатлантирадилар.

18-модда

Иштирокчи-давлатлар бола тарбияланиши ва ривожланиши учун ота-онанинг умумий ва бир хил жавобгарлиги тамойили эътироф этилишини таъминлашга қаратилган барча мумкин бўлган куч-ғайратларни сафарбар этадилар. Ота-она ёки тегишли ҳолатларда қонуний васийлар боланинг тарбияланиши ва ривожланиши учун асосий жавобгар бўладилар. Боланинг энг яхши манфаатлари улар кўрсатадиган асосий ғамхўрликнинг предмети ҳисобланади.
Ушбу Конвенцияда баён қилинган ҳуқуқларнинг амалга оширилишини кафолатлаш ва қўмаклашиш мақсадида иштирокчи-давлатлар ота-она ва қонуний васийларга бола тарбияси бўйича мажбуриятларини бажаришларига тегишли ёрдам кўрсатадилар ҳамда болалар муассасалари тармоғининг ривожланишини таъминлайдилар.
Иштирокчи-давлатлар ота-онаси ишлайдиган болалар учун мўлжалланган хизматлар ҳамда болалар парвариш қилинадиган муассасалардан болаларнинг фойдаланиш ҳуқуқига эга бўлишларини таъминлаш учун барча зарур чораларни кўрадилар.

19-модда

Иштирокчи-давлатлар болани жисмоний ва руҳий зўравонликнинг, ҳақоратлаш ва суистеъмолликлар, ғамхўрлик кўрсатмаслик ёки бепарволик билан муомалада бўлиш, қўпол муомала қилиш ёки ота-она, қонуний васийлар ёки бола ҳақида ғамхўрлик қилувчи ҳар қандай бошқа шахс томонидан эксплуатация қилиш, жумладан, шахвоний суистеъмолликлар содир этишнинг ҳар қандай шаклларида ҳимоялаш мақсадида жамияти зарур қонуний, маъмурий, ижтимоий ва маърифий чоратадбирларни кўрадилар.
Бундай ҳимоя чоралари, зарурат туғилган тақдирда, бола ва унга ғамхўрлик кўрсатаётган шахсларни лозим даражада қўллаб-қувватлаш мақсадидаги ижтимоий дастурлар ишлаб чиқиш учун самарали тартиб-руsumларни, шунингдек, бола билан юқорида кўрсатилган тарзда шафқатсизларча муомала қилиш ҳоллари муносабати билан огоҳлантириш, аниқлаш, хабар бериш, қараб чиқиш, тергов олиб бориш, даволаш ҳамда шундан кейинги чораларни кўриш зарурати туғилган тақдирда, суд ишини қўзғатиш учун чора-тадбирларни ҳам ўз ичига олади.

20-модда

Ўзининг оила ғамхўрлигидан вақтинча ёки доимий маҳрум бўлган ёки ўзининг энг яхши манфаатлари йўлида бундай ғамхўрликда қола олмайдиган бола давлат томонидан кўрсатиладиган алоҳида ҳимоя ва ёрдамни олиш ҳуқуқига эгадир.

Иштирокчи-давлатлар ўз миллий қонунларига мувофиқ равишда болани парвариш қилишнинг алмаштирилишини таъминлайдилар.

Болани бундай парваришлаш, жумладан, ислом шариати бўйича «кафола»га тарбияга беришни, асраб олишни ёки зарурат туғилган тақдирда, болалар боқиладиган тегишли муассасаларга жойлаштиришни ўз ичига олади. Парваришни алмаштириш турлари қараб чиқиладиганда бола тарбиясидаги ворисликнинг мақсадга мувофиқлиги ҳамда унинг этник келиб чиқиши, диний ва маданий мансублиги, она тили етарли даражада ҳисобга олиниши лозим.

21-модда

Бола асраб олиш тизими мавжудлигини эътироф ёки ҳал қиладиган иштирокчи-давлатлар боланинг энг яхши манфаатлари биринчи навбатда ҳисобга олинишини таъминлайдилар, улар:

болани асраб олиш фақат ваколатли маъмурлар томонидан ҳал этилишини таъминлайдилар, бундай маъмурлар қўлланиладиган қонун ва тартиб-руsumларга мувофиқ ҳамда ишга тааллуқли ва ишончли бутун ахборот асосида асраб олишга ота-она, қариндошлар ва қонуний васийларга нисбатан боланинг мақомига қараб, агар талаб этилса,

манфаатдор шахслар зарур бўлиб қоладиган маслаҳат асосида асраб олиш учун ўзларининг онгли розилиklarини беришлари боис йўл қўйилишини аниқлайдилар;

бошқа мамлакатда асраб олиш, агар болани тарбияга бериш ёки унинг тарбиясини таъминлай оладиган ёхуд асраб оладиган оилага жойлаштириш мумкин бўлмаса, агар бола пайдо бўлган мамлакатда уни муносиб равишда тарбиялашни таъминлашнинг иложи бўлмаса, бола боқишнинг муқобил усули сифатида қаралишини эътироф этадилар;

бола бошқа мамлакатда асраб олинган тақдирда худди мамлакат ичкарасида асраб олинганида қўлланиладиган кафолат ва меъёрлар қўлланилишини таъминлайдилар;

бола бошқа мамлакатда асраб олинган тақдирда унинг жойлаштирилиши шу иш билан боғлиқ шахсга ўзини оқламаган молиявий фойда келтирмаслигини таъминлаш учун зарур чораларни кўрадилар;

зарур ҳолатларда ушбу модданинг мақсадларига икки томонлама ва кўп томонлама шартлашувлар ёки битимлар тузилиши йўли билан эришишга кўмаклашадилар ҳамда шу асосда боланинг бошқа мамлакатда жойлашуви ваколатли маъмурлар ва органлар томонидан амалга оширилишини таъминлашга интиладилар.

22-модда

Иштирокчи-давлатлар қочқин мақомини олишни истаган ёки қочқин ҳисобланган болани қўлланиладиган халқаро ёки ички ҳуқуқ ва тартиб-русумларга мувофиқ равишда, ҳам унга ҳамроҳ бўлаётган ва бўлмаётган ота-онаси ёки тегишли равишда ҳимоя қиладиган ва инсонпарварлик ёрдами кўрсатадиган ҳар қандай бошқа шахсни ушбу Конвенцияда ва инсон ҳуқуқлари бўйича бошқа халқаро ҳужжатларда ёки ҳужжатларда баён қилинган қўлланиши мумкин бўлган ҳуқуқлардан фойдаланишини иштирокчилари ҳисобланадиган кўрсатиб ўтилган давлатлар таъминлаши учун зарур чораларни кўрадилар.

Ана шу мақсадда иштирокчи-давлатлар, ўзлари зарур деб топган ҳолатларда, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ва бошқа ваколатли ҳукуматлараро ташкилотлар ёки Бирлашган Миллатлар Ташкилоти билан ҳамкорлик қиладиган нодавлат ташкилотларнинг бундай болани ҳимоя қилиш, унга ёрдам кўрсатиш ҳамда ҳар қандай қочқин боланинг ота-онаси ёки оиласининг бошқа аъзоларини излашда, унинг ўз оиласи билан қўшилиши учун зарур бўлган ахборотни олиш мақсадидаги ҳар қандай куч-ғайратларига кўмаклашадилар. Агар ота-онаси ёки оиласининг бошқа аъзоларини топиш иложи бўлмаган тақдирда бу болага, ушбу Конвенцияда кўзда тутилганидек бирор-бир сабабга кўра ўзининг оилавий ғамхўрлигидан доимий ёки вақтинча маҳрум бўлган ҳар қандай кўрсатиладиган ҳимоя тақдим этилади.

23-модда

Иштирокчи-давлатлар ақлий ва жисмоний жиҳатдан яхши ривожланмаган бола ўзининг қадр-қимматини таъминлайдиган, ўзига ишонч туғдирадиган ва унинг жамият ҳаётидаги фаол иштирокини энгиллаштирадиган шароитларда тўлақонли ҳамда муносиб тарзда яшаши лозимлигини эътироф этадилар.

Иштирокчи-давлатлар ақлий ва жисмоний нотўқис бола ўзига нисбатан алоҳида ғамхўрлик кўрсатилиши ҳуқуқига эга эканлигини эътироф этадилар ҳамда буни рағбатлантирадилар, имкониятлар мавжуд бўлган тақдирда, ёрдам сўраб илтимос қилинган бўлса ва бундай ёрдам боланинг аҳволига, унинг ота-онаси ва бола ҳақида ғамхўрлик кўрсатаётган бошқа шахсларнинг мавқеига мос келса, шунга ҳақли болага унга ғамхўрлик қилиш учун жавобгар кишиларга ана шундай ёрдам берилишини таъминлайдилар.

Ақлий ва жисмоний нотўқис боланинг алоҳида эҳтиёжлари эътироф этилган ҳолда ушбу модданинг 2-бандига мувофиқ ёрдам имкон даражасида боланинг ота-онаси ва унинг ҳақида ғамхўрлик қиладиган бошқа шахсларнинг молиявий имкониятлари ҳисобга олиниб бепул берилади, бундай ёрдам нотўқис бола таълим, касб-кор тайёргарлиги, тиббиёт, соғлиқни тиклаш, меҳнат фаолиятига тайёргарлик кўриш соҳасидаги хизматларидан самарали равишда баҳраманд бўлишини таъминлашни кўзда тутуди, шунингдек, дам олиш воситаларига йўл очадик, бундай воситалар имкон даражасида болани ижтимоий ҳаётга жалб этишга, шахсининг ривожланиши, жумладан, маданий ва маънавий камол топишига олиб келади.

Иштирокчи-давлатлар халқаро ҳамкорлик руҳида но-тўқис болаларнинг соғлиғини сақлаш профилактикаси, тиббиёт, руҳий ва функционал даволаниши соҳасидаги тегишли ахборотнинг айирбошланишига кўмаклашадилар, соғломлаштириш усуллари, умумий таълим ва касб-кор тайёргарлиги ҳақидаги ахборотни тарқатиш, шунингдек, ана шу ахборот билан танишиш имкониятига эга бўлиш ҳам шунга киради, токи иштирокчи-давлатлар бу соҳадаги ўз имкониятлари ва билимларини яхшилашга, тажрибаларини кенгайтиришга эришсинлар. Шу муносабат билан ривожланаётган мамлакатларнинг эҳтиёж-ларига алоҳида эътибор берилиши лозим.

24-модда

Иштирокчи-давлатлар боланинг соғлиқни сақлаш тизимининг такомиллашган хизматларидан, касалликларни даволаш ва саломатликни тиклаш воситаларидан фойдаланишини ҳуқуқий эътироф этадилар. Иштирокчи-давлатлар бирорта ҳам бола соғлиқни сақлаш тизимининг бундай хизматларидан баҳраманд бўлишдан иборат ўз ҳуқуқидан маҳрум бўлиб қолмаслигини таъминлашга ҳаракат қиладилар.

Иштирокчи-давлатлар бундай ҳуқуқнинг тўла амалга ошишига эришадилар, жумладан, қуйидаги чораларни кўрадилар:

чақалоқлар ва болалар ўлими даражасини пасайтириш;

хамма болаларга зарур тиббий ёрдам кўрсатилиши ва уларнинг соғлиғини сақлашга, бирламчи тиббий-санитария ёрдамини ривожлантиришга биринчи даражали эътибор берилишига эришиш;
бошқа усуллар қаторида қулай технологияни қўллаш ва етарли миқдорда тўйимли озиқ-овқат ва тоза ичимлик сув етказиб бериш йўли билан ҳамда атроф-муҳитнинг ифлосланиш хавф-хатарини эътиборга олган ҳолда бирламчи тиббийсанитария ёрдами кўрсатиш доирасида касалликлар ва тўйиб овқатланмасликка қарши кураш олиб бориш;
оналарга туғиш олдидан ва туққандан кейинги даврда уларнинг соғлиғини сақлаш соҳасида тегишли равишда хизматларни тақдим этиш;
жамият барча табақаларининг, жумладан, ота-оналар ва болаларнинг гўдаклар соғлиғи ва овқатланиши, кўкрак сути билан боқининг афзалликлари, гигиена, бола яшаётган муҳит санитарияси ва бахтсиз ҳодисаларнинг олдини олиш ҳақидаги хабардорлигини таъминлаш, шунингдек, уларнинг илм олишига йўл очиш ва эгаллаган билимларидан фойдаланишларини қўллаб-қувватлаш;
профилактик тиббий ёрдам ва оила ҳажмини режалаштириш соҳасидаги маърифий ишлар ва хизматларни ривожлантириш.
Иштирокчи-давлатлар болаларнинг соғлиғига салбий таъсир кўрсатадиган анъанавий амалиётга барҳам бериш мақсадида ҳар қандай самарали ва зарур чора-тадбирларни кўрадилар.
Иштирокчи-давлатлар ушбу моддада эътироф этилган ҳуқуқлар тўла амалга ошишига аста-секин эришиш мақсадида халқаро ҳамкорликни рағбатлантириш ва ривожлантириш мажбуриятини оладилар. Шу муносабат билан ривожланаётган мамлакатларнинг эҳтиёжларига алоҳида эътибор берилиши зарур.

25-модда

Иштирокчи-давлат парвариш қилиш, ҳимоя остига олиш ёки жисмоний ёхуд руҳий даволаш, болага тақдим этиладиган даволашни вақтинча баҳолаш ҳамда бундай васийлик билан боғлиқ, болага тегишли барча бошқа шарт-шароитни яратиб бериш мақсадида ваколатли органлар томонидан васийликка топширилган боланинг ҳуқуқларини эътироф этадилар.

26-модда

Иштирокчи-давлатлар ҳар бир боланинг ижтимоий таъминот неъматларидан, жумладан, ижтимоий суғуртадан фойдаланиш ҳуқуқини эътироф этадилар ҳамда ана шу ҳуқуқ давлатларнинг миллий қонунчилигига мувофиқ тарзда тўла амалга ошишига эришиш учун зарур чора-тадбирларни кўрадилар.

Бу неъматлар заруратга қараб боланинг ҳамда болани боқиб масъулиятини зиммасига олган шахсларнинг, бола томонидан ёки унинг номидан неъматларни олиш билан боғлиқ ҳар қандай фикр-мулоҳаза назарда тутилган ҳолда тақдим этилади.

27-модда

Иштирокчи-давлатлар ҳар бир боланинг жисмоний, ақлий, маънавий, ахлоқий ва ижтимоий камол топиши учун зарур ҳисобланган турмуш даражасига эга бўлиш ҳуқуқини эътироф этадилар.

Ота-она ёки болани тарбиялаётган бошқа шахслар ўз қобилиятлари ва молиявий имкониятлари доирасида боланинг ривожланиши учун зарур бўлган турмуш шароитини таъминлашга асосий жавобгардир.

Иштирокчи-давлатлар миллий шарт-шароитларга мувофиқ ва ўз имкониятлари доирасида ана шу ҳуқуқнинг амалга ошишида ота-она ва болани тарбиялаётган бошқа шахсларга ёрдам кўрсатиш юзасидан зарур чора-тадбирларни кўрадилар, зарурат туғилган ҳолларда моддий ёрдам берадилар, айниқса, озиқ-овқат, кийим-кечак ва уй-жой билан таъминлаш борасидаги дастурни қўллаб-қувватлайдилар.

Иштирокчи-давлатлар ота-она ёки бола учун молиявий жавобгар ҳисобланган бошқа шахслар томонидан болани боқиб иштирокчи-давлат ичида ҳам, хорижда ҳам тикланишини таъминлаш учун барча зарур чора-тадбирларни кўрадилар. Хусусан, бола учун молиявий жавобгар шахс ва бола турли давлатларда яшаётган бўлсалар, иштирокчи-давлатлар халқаро битимларга қўшилишга ёки шундай битимлар тузилишига, шунингдек, бошқа тегишли келишувларга эришишга кўмаклашадилар.

28-модда

Иштирокчи-давлатлар боланинг илм олиш ҳуқуқини эътироф этадилар ҳамда ана шу ҳуқуқ тенг имкониятлар асосида амалга ошишига аста-секин эришиш мақсадида улар, жумладан:

бепул ва мажбурий бошланғич таълимни жорий этадилар;

ҳам умумий, ҳам касб-ҳунар бўйича ўрта таълимнинг турли шакллари ривожланишини рағбатлантирадилар, бундай таълимдан ҳамма болалар баҳраманд бўлишларини таъминлайдилар ҳамда бепул таълим жорий этиш ва зарурат туғилган ҳолларда молиявий ёрдам кўрсатиш сингари зарур чоратадбирларни кўрадилар;

барча зарур воситалар ёрдамида ҳар бир боланинг қобилияти асосида олий таълимдан баҳраманд бўлишини таъминлайдилар;

барча болалар учун таълим ва касб-ҳунар тайёргарлиги соҳасида ахборот ҳамда материаллар билан танишиш имкониятларини яратиб берадилар;

болаларнинг мактабга мунтазам боришларига кўмаклашиш ҳамда мактабни ташлаб кетадиган ўқувчилар сонининг камайиши учун чора-тадбирлар кўрадилар.

Иштирокчи-давлатлар мактаб интизоми боланинг инсонийлик қадр-қимматини ҳурматлаш ўз ифодасини топган усуллар ёрдамида ҳамда ушбу Конвенцияга мувофиқ олиб борилиши учун барча зарур чора-тадбирларни кўрадилар. Иштирокчи-давлатлар таълимга тааллуқли масалалар бўйича, жумладан, бутун дунёда жоҳиллик ва саводсизликни тугатишга ёрдам берадиган ҳамда илмий-технавий билимлар ва ўқитишнинг замонавий усулларига йўл очишни енгиллаштирадиган мақсадларга қаратилган халқаро ҳамкорликни рағбатлантирадилар ва ривожлантирадилар. Шу муносабат билан ривожланаётган мамлакатларнинг эҳтиёжларига алоҳида эътибор берилиши зарур.

29-модда

Иштирокчи-давлатлар болага таълим бериш қуйидаги йўналишларда олиб борилиши лозимлигига розилик билдирадилар:

боланинг шахси, истеъдоди, ақлий ва жисмоний қобилиятлари энг тўла ҳажмда ривожланиши;

инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликларига, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Низомида эълон қилинган тамойилларга ҳурматни тарбиялаш;

боланинг ота-онага, унинг маданий ўзига хослиги, тили ва қадриятларига, бола яшаётган мамлакатнинг, у дунёга келган мамлакатнинг миллий қадриятларига, ўзиникидан фарқ қиладиган маданий тараққиёт даражасига ҳурмат билан қарашни тарбиялаш;

болани эркин жамиятда, тинчлик, сабр-тоқатли бўлиш, эркаклар ва аёлларнинг тенглиги ҳамда барча халқлар, этник, миллий ва диний гуруҳлар, шунингдек, туб аҳоли орасидан бўлган шахслар ўртасида дўстлик руҳида тайёрлаш;

атроф-табиатга ҳурматни тарбиялаш.

Ушбу модданинг ёки 28-модданинг ҳеч қайси банди алоҳида шахслар ва органларнинг ўқув юртларини очиш ҳамда уларга ушбу модданинг 1-бандида баён этилган тамойилларга риоя қилган ҳолда раҳбарликни амалга ошириш ҳамда бундай ўқув юртларида бериладиган таълим давлат томонидан ўрнатилган минимал меъёрларга жавоб бериши керак, деган талабнинг бажарилишидаги эркинлигини чеклаш сифатида талқин қилинмайди.

30-модда

Этник, диний ёки тил жиҳатдан озчиликни ташкил қилувчи ёхуд туб аҳолига мансуб шахслар яшайдиган давлатларда ана шундай озчиликка ёки туб аҳолига мансуб боланинг мазкур гуруҳ бошқа аъзолари билан биргаликда ўз маданиятидан фойдаланиш, ўз динига эътиқод қилиш ва унинг расм-русумларини бажариш, шунингдек, она тилидан фойдаланиш ҳуқуқи рад этилмаслиги лозим.

31-модда

Иштирокчи-давлатлар боланинг дам олиш ва бўш вақтини ўтказиш ҳуқуқини, ўзининг ёшига мос келадиган ўйинлар ва кўнгличар тадбирларда иштирок этиш, маданий ҳаётда эркин қатнашиш, санъат билан шуғулланиш ҳуқуқини эътироф этадилар.

Иштирокчи-давлатлар боланинг маданий ва ижодий ҳаётда ҳар томонлама қатнашиш ҳуқуқини ҳурмат қиладилар, рағбатлантирадилар ҳамда маданий ва ижодий фаолият, бўш вақтни ўтказиш ва дам олиш учун тегишли тенг имкониятлар яратиб берилишига кўмаклашадилар.

32-модда

Иштирокчи-давлатлар боланинг иқтисодий эксплуатациядан ҳамда унинг соғлиғи учун хавф-хатар етказиши мумкин бўлган ёки таълим олишига тўсқинлик қиладиган ёхуд соғлиғи, жисмоний, ақлий, маънавий, ахлоқий ва ижтимоий ривожланишига зарар келтирадиган ҳар қандай ишлардан ҳимоя қилиниш ҳуқуқини эътироф этадилар,

Иштирокчи-давлатлар ушбу модданинг амалга оширилишини таъминлаш учун қонуний, маъмурий ва ижтимоий, шунингдек, таълим соҳасидаги чора-тадбирларни кўрадилар. Ана шу мақсадларда, бошқа халқаро ҳужжатларнинг тегишли қоидаларига амал қилган ҳолда, иштирокчи-давлатлар, жумладан:

ишга қабул қилиш учун энг кичик ёш ёки энг кичик ёшларни белгилаб қўядилар;

кундалик вақтдаги ишнинг муддати ва меҳнат шароитига доир зарур талабларни аниқлайдилар;

ушбу модданинг самарали амалга оширилишини таъминлаш учун жазонинг тегишли турлари ёки бошқа санкцияларни кўзда тутадилар.

33-модда

Иштирокчи-давлатлар тегишли халқаро шартномаларда белгилаб қўйилганидек, болаларни гиёҳвандлик ва психотроп моддаларини тайёрловчи равишда истеъмол қилишдан ҳимоя этиш мақсадида зарур барча чора-тадбирларни, жумладан, қонуний, маъмурий ва ижтимоий, шунингдек таълим соҳасидаги чораларни ҳамда ана шундай моддаларни тайёрловчи равишда ишлаб чиқаришда ва уларни сотишда болалардан фойдаланишга йўл қўймаслик чораларини кўрадилар.

34-модда

Иштирокчи-давлатлар болани шахвоний мақсадларда фойдаланиш ва шахвоний бузишнинг барча шаклларида ҳимоя қилиш мажбуриятини ўз зиммаларига оладилар. Ана шу мақсадларда иштирокчи-давлатлар, жумладан, миллий, икки томонлама ва кўп томонлама даражада қуйидаги ҳолатларнинг олдини олиш учун ҳамма зарур чора-тадбирларни кўрадилар:

болани ҳар қандай ғайриқонуний равишдаги шахвоний фаолиятга тортиш ва мажбурлаш;
болалардан фоҳишабозлик ёки ғайриқонуний равишдаги барча шахвоний мақсадларда фойдаланиш;
болалардан порнография ва порнография материаллари таёрлаш мақсадларида фойдаланиш.

35-модда

Иштирокчи-давлатлар болаларни ўғирлаш, сотиш ёки уларни ҳар қандай мақсадларда ва ҳар қандай шаклларда контрабанда қилишнинг олдини олиш учун миллий, икки томонлама ва кўп томонлама даражада барча зарур чора-тадбирларни кўрадилар.

36-модда

Иштирокчи-давлатлар болани унинг фаровонлигига оид ҳар қандай жиҳатдан зарар етказадиган фойдаланишнинг барча бошқа шаклларида ҳимоя қиладилар.

37-модда

Иштирокчи-давлатлар қуйидагиларни таъминлайдилар:

бирорта ҳам бола қийноқларга ёки бошқа шафқатсизларча, ғайриинсоний ёхуд қадр-қимматни оёқ ости қиладиган муомала ёки жазога дучор этилмаслигини. На ўлим жазоси, на озодликка чиқариш имкониятини кўзда тутмаган умрбод қамоқ жазоси 18 ёшдан кичик бўлган шахслар томонидан содир этилган жиноятлар учун белгиланмайди;

бирорта ҳам бола ғайриқонуний равишда ёки ўзбошимчалик билан озодликдан маҳрум этилмаслигини. Болани ҳибсга олиш, ушлаб туриш ёки қамоққа солиш қонунга мувофиқ амалга оширилади ҳамда фақат ноилоҳ чора сифатида ва мумкин қадар тегишли қисқа вақт мобайнида ишлатилади;

озодликдан маҳрум этилган ҳар бир бола унинг ёшидаги шахс эҳтиёжлари ҳисобга олинган ҳолда инсоний муомала ва шахсининг ажралмас қисми бўлган қадр-қимматини ҳурматлашдан фойдаланишини. Хусусан, озодликдан маҳрум этилган ҳар бир бола, агар боланинг энг яхши манфаатлари йўлида шундай қилиш керак, деб ҳисобланмаса, катталардан ажратиб сақланади ҳамда алоҳида ҳолатларни истисно қилганда, ўз оиласи билан хат ёзиш ва дийдор кўришиш орқали алоқа боғлаб туриш ҳуқуқига эгадир;

озодликдан маҳрум этилган ҳар бир бола ҳуқуқий ва бошқа тегишли ёрдамдан зудлик билан баҳраманд бўлиш ҳуқуқидан, шунингдек, суд ёки бошқа ваколатли, мустақил ва холис орган олдида ўзининг озодликдан маҳрум этилишининг қонунийлигига эътироз билдириш ҳуқуқидан ҳамда ана шундай ҳар қандай процессуал хатти-ҳаракатга нисбатан улар томонидан кечиктирмасдан қарор қабул қилиниши ҳуқуқидан фойдаланади.

38-модда

Иштирокчи-давлатлар халқаро инсонпарварлик ҳуқуқининг қуролли можаролар рўй берган ҳолатда уларга нисбатан қўлланиладиган ва болаларга тааллуқли меъёрларини ҳурмат қилишни, уларга риоя этилишини таъминлашни ўз зиммаларига оладилар.

Иштирокчи-давлатлар 15 ёшга тўлмаган шахслар ҳарбий ҳаракатларда бевосита иштирок этмасликларини таъминлаш учун имкони бўлган барча чора-тадбирларни кўрадилар.

Иштирокчи-давлатлар 15 ёшга тўлмаган ҳар қандай шахсни ўз қуролли кучлари сафига хизматга чақиришга йўл қўймайдилар. 15 ёшга етган бироқ 18 ёшга тўлмаган шахслар орасидан армияга жалб этилаётганда иштирокчи-давлатлар ёши каттароқ шахсларни маъқул кўришга ҳаракат қиладилар.

Қуролли можаролар пайтида ҳарбий бўлмаган аҳолини ҳимоя қилиш билан боғлиқ халқаро инсонпарварлик ҳуқуқи бўйича мажбуриятларига мувофиқ иштирокчи-давлатлар қуролли можароларнинг таъсиридан болаларни ҳимоялаш ҳамда парваришлашни таъминлаш учун имкони бўлган барча зарур чоратадбирларни кўриш мажбуриятини ўз зиммаларига оладилар.

39-модда

Иштирокчи-давлатлар бепарволик, ишлатиш ёки суиистеъмолликлар, қийнашнинг ҳар қандай кўринишлари ёки шафқатсизлик, ноинсоний ёхуд қадр-қимматни оёқости қиладиган бошқа ҳар қандай муомала, жазолаш ёки қуролли можаролар қурбони бўлган боланинг жисмоний ва руҳий тикланиши ҳамда ижтимоий жиҳатдан ўзини ўнглаб олишига кўмаклашиш учун барча зарур чора-тадбирларни кўрадилар. Бундай тикланиш ва ўзини ўнглаб олиш боланинг соғлиғи, ўзини ўзи ҳурматлаши ва қадр-қимматини таъминлайдиган шароитларда амалга оширилиши лозим.

40-модда

Иштирокчи-давлатлар жиноий қонунчиликни бузган деб топилган, қонунни бузишда айбланаётган ёки айбдор деб топилган ҳар бир боланинг унда қадр-қиммат ва аҳамиятга моликлик ҳис-туйғусини тарбиялайдиган, болада инсон ҳуқуқларига ва бошқаларнинг асосий эркинликларига ҳурматни мустаҳкамлайдиган ҳамда бунда боланинг ёши ва ўзини ўнглаб олиши, жамиятда фойдали ўрин тутишига кўмаклашиш истаги ҳисобга олинган ҳуқуқини эътироф этадилар.

Ана шу мақсадларда ва халқаро ҳужжатларнинг тегишли қоидаларини эътиборга олиб, иштирокчи-давлатлар, жумладан, қуйидагиларни таъминлайдилар:

бирорта бола хатти-ҳаракат содир этилган вақтда миллий ёки халқаро ҳуқуқда ман этилмаган ҳаракат ёки ҳаракатсизлик сабабли жиноий қонунчиликни бузган деб топилмаслиги, айбланмаслиги ва айбдор деб топилмаслигини;

жиноий қонунчиликни бузган деб ҳисобланаётган ёки уни бузишда айбланаётган ҳар бир бола камида қуйидаги кафолатларга эга бўлиши зарур:

унинг айби қонунга мувофиқ исботлангунча айбсизлик презумпцияси;

унга қарши қўйилаётган айблар ҳақида ўзига, зарурат туғилган тақдирда, унинг ота-онаси ёки қонуний васийси орқали кечиктирмасдан ва бевосита маълум қилиш ҳамда ўзининг ҳимоясини тайёрлаш ва амалга оширишда ҳуқуқий ва бошқа хил ёрдам олиши;

кўриб чиқиладиган масала юзасидан ваколатли, мустақил ва холис орган ёки суд органи томонидан ишни адолатли тарзда кўриш давомида қонунга мувофиқ равишда адвокат ёхуд бошқа тегишли шахс иштирокида, агар бу боланинг энг яхши манфаатларига зид келади деб ҳисобланмаса, хусусан, унинг ёши ёки ота-онаси ёхуд қонуний васийларининг мавқеи ҳисобга олинган ҳолда ҳеч кечиктирмасдан қарор қабул қилиниши;

гувоҳлик кўрсатмаси бериш ёки айбга иқрор бўлишга мажбурлашдан эркинлик; айблаш бўйича гувоҳларнинг кўрсатмаларини ёхуд мустақил равишда ёхуд бошқа шахслар ёрдамида ўрганиб чиқиш ҳамда ҳимоя гувоҳларининг тенг равишдаги иштироки ва уларнинг кўрсатмаларини ўрганишни таъминлаш;

агар бола жиноий қонунчиликни бузган деб ҳисобланса, юқори турувчи ваколатли, мустақил ва холис орган ёки суд томонидан тегишли қарорни ва у билан боғлиқ ҳолда қабул қилинган ҳар қандай чораларни қонунга мувофиқ равишда такроран кўриб чиқиш;

агар бола фойдаланиладиган тилни тушунмаса ёки бу тилда гапира олмаса, таржимоннинг бепул ёрдам бериши;

ишни кўриб чиқишнинг барча босқичларида унинг шахсий ҳаётини тўла ҳурмат қилиш.

Иштирокчи-давлатлар жиноий қонунчиликни бузган деб ҳисобланаётган, қонунбузарликда айбланаётган ёки айбдор деб топилган болаларга бевосита тааллуқли қонунлар, тартибқоидалар, органлар ва муассасаларни аниқлашда кўмаклашишга интиладилар, жумладан:

жиноий қонунчиликни бузишга қодир бўлмаган энг кичик ёшни белгилашга;

зарурат туғилган тақдирда ва имкон бўлганда, бундай болалар билан муомала қилиш бўйича инсон ҳуқуқи ва ҳуқуқий кафолатлар тўла риоя этилган ҳолда суд муҳокамасидан фойдаланмаслик чора-тадбирларини кўришга.

Боланинг фаровонлиги, ҳолати ва жиноятнинг характерига мувофиқ келадиган, муассасалардаги парваришнинг ўрнини босадиган муомала қилишни таъминлаш мақсадида парвариш, васийлик ва назорат ҳақида қоида, маслаҳат хизматлари, синов муддатини белгилаш, ўқув ва касб-ҳунарга тайёрлаш дастурлари ва парваришнинг бошқа шакллари мавжуд бўлиши зарурдир.

41-модда

Ушбу Конвенциядаги ҳеч бир нарса бола ҳуқуқларини амалга оширишга кўп даражада ёрдам берадиган ҳар қандай вазиятга дахл қилмайди ҳамда бундай қоидалар қуйидагиларда ўз ифодасини топиши мумкин:

иштирокчи-давлат қонунчилигида;

мазкур давлатга нисбатан амал қиладиган халқаро ҳуқуқ нормаларида.

II ҚИСМ

42-модда

Иштирокчи-давлатлар тегишли ва таъсирли воситалардан фойдаланган ҳолда Конвенциянинг тамойиллари ва қоидалари ҳақида катта ёшдагиларни ҳам, болаларни ҳам кенг хабардор қилиш мажбуриятини ўз зиммасига оладилар.

43-модда

Иштирокчи-давлатлар томонидан ушбу Конвенцияга мувофиқ қабул қилинган мажбуриятлар бўйича эришилган тараққиётни кўриб чиқиш мақсадида қуйида кўзда тутилган вазифаларни адо этадиган Бола ҳуқуқлари бўйича кўмита таъсис қилинади.

Кўмита ўзининг юксак маънавий фазилатлари ҳамда ушбу Конвенцияда қамраб олинган соҳаларда ваколатли деб эътироф этилган ўн нафар экспертдан иборатдир. Кўмита аъзолари иштирокчи-давлатлар томонидан ўз фуқаролари ичидан сайланадилар ҳамда улар шахсан иштирок этадилар, бинобарин, адолатли равишда жуғрофий тақсимланишга, шунингдек, бош ҳуқуқий тизимларга эътибор бериледи.

Кўмита аъзолари иштирокчи-давлатлар томонидан кўрсатилган шахслар рўйхатига киритилганлар орасидан ёпиқ овоз бериш йўли билан сайланадилар. Ҳар бир иштирокчи-давлат ўз фуқаролари орасидан битта шахсни кўрсатиши мумкин.

Кўмитага дастлабки сайлов ушбу Конвенция кучга кирган кундан эътиборан олти ойдан кечикмасидан, кейин эса ҳар икки йилда бир марта ўтказилади. Ҳар бир сайлов кундан камида тўрт ой олдин Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош котиби иштирокчи-давлатларга икки ой мобайнида ўз номзодларини тақдим этиш таклифи билан хат орқали мурожаат қилади. Сўнгра Бош котиб кўрсатилган барча номзодлар рўйхатини алифбо тартибида иштирокчи-давлатлар номини қайд этган ҳолда тузиб чиқади ҳамда бу рўйхатни ушбу Конвенция иштирокчи-давлатларига тақдим этади.

Сайловлар Бош котиб томонидан чақириладиган Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг марказий муассасаларида иштирокчи-давлатлар кенгашларида ўтказилади. Иштирокчидавлатларнинг учдан икки қисми кворумни ташкил этадиган ана шу кенгашларда Қўмита таркибига сайланган деб энг кўп овоз олган ҳамда иштирокчи-давлатларнинг кенгашида иштирок этаётган ва овоз беришда қатнашаётган вакилларининг мутлақ кўпчилик овозини тўплаган номзодлар ҳисобланадилар.

Қўмита аъзолари тўрт йиллик муддатга сайланадилар. Улар номзодлари такроран кўрсатилган тақдирда қайта сайланиш ҳуқуқига эгадирлар. Биринчи сайловларда сайланган беш аъзонинг ваколат муддати икки йиллик давр охирида тугайди, биринчи сайловдан кейиноқ зудлик билан айнан шу беш аъзо кенгаш Раиси томонидан қуръа ташлаш орқали аниқланади.

Қўмита аъзоларидан бирортаси вафот этган ёки истеъфога чиққан ёхуд у қандайдир сабабга кўра Қўмита аъзоси вазибаларини бундан кейин бажара олмай қолган тақдирда ўша Қўмита аъзосини кўрсатган иштирокчи-давлат Қўмита қўллаб-қувватлаши шарти билан қолган муддатга ўз фуқаролари орасидан бошқа эксперт тайинлайди.

Қўмита ўзининг тартиб-қоидаларини ўрнатади.

Қўмита икки йиллик муддатга ўзининг мансабдор шахсларини сайлайди.

Қўмита сессиялари, одатда, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг марказий муассасаларида ёки Қўмита танлаган бошқа ҳар қандай кулай жойда ўтказилади. Қўмита ўз сессияларини, одатда ҳар йили ўтказиши мумкин. Қўмита сессиясининг давом этиши Бош Ассамблея қўллаб-қувватлаши шарти билан ушбу Конвенция иштирокчи-давлатларининг кенгашида аниқлаб қўйилади ва заруратга қараб қайта кўриб чиқиладиган.

Қўмита ўзининг вазибаларини ушбу Конвенцияга мувофиқ самарали бажариши учун уни Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош котиби зарур ходимлар ва моддий маблағ билан таъминлайди.

Ушбу Конвенцияга биноан таъсис этилган Қўмита аъзолари Бош Ассамблея томонидан белгилаб қўйилган тартиб ва шартларда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти маблағлари ҳисобидан Бош Ассамблея тасдиқлаган рағбатлантиришларни оладилар.

44-модда

Иштирокчи-давлатлар Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош котиби орқали Қўмитага Конвенцияда эътироф этилган ҳуқуқлари мустаҳкамлаш юзасидан қабул қилинган чоратадбирлар ҳақида ҳамда ана шу ҳуқуқларини амалга оширишда эришилган тараққиёт ҳақида маърузалар тақдим этиш мажбуриятини оладилар:

Конвенция кучга кирганидан кейин икки йил мобайнида тегишли иштирокчи-давлат учун; кейинчалик ҳар беш йилда.

Ушбу моддага мувофиқ тақдим этиладиган маърузаларда мазкур Конвенция бўйича мажбуриятларнинг бажарилиш даражасига таъсир этувчи омил ва қийинчиликлар, агар улар мавжуд бўлса, кўрсатиб ўтилади. Шунингдек, маърузаларда етарли ахборот ҳам ўз ифодасини топади, токи мазкур мамлакатда Конвенциянинг амал қилиш борасида Қўмита тўла тасаввурга эга бўлсин.

Қўмитага ҳар томонлама дастлабки муфассал маъруза тақдим этган иштирокчи-давлат ушбу модданинг 1-б бандига биноан тақдим этиладиган кейинги маърузаларда илгари баён қилинган асосий ахборотни такрорлашига зарурат бўлмайди.

Қўмита иштирокчи-давлатлардан ушбу Конвенциянинг бажарилишига тааллуқли бўлган қўшимча ахборот сўраб олиши мумкин.

Қўмита фаолияти тўғрисидаги маърузалар икки йилда бир марта Бош Ассамблеяга Иқтисодий ва Ижтимоий Кенгаш воситачилигида тақдим этилади.

Иштирокчи-давлатлар маърузалари ўз мамлакатларида кенг ошқора бўлишини таъминлайдилар.

45-модда

Конвенциянинг самарали амалга оширилишига кўмаклашиш ва ушбу Конвенцияда қамраб олинган соҳалардаги халқаро ҳамкорликни рағбатлантириш мақсадида:

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг ихтисослашган муассасалари, Болалар жамғармаси ҳамда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти бошқа органлари ушбу Конвенциянинг улар ваколоти доирасига қирадиган қоидаларини амалга оширишга доир масалалар муҳокама қилинаётган пайтда вакил юбориш ҳуқуқига эгадирлар. Қўмита Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг ихтисослашган муассасалари, Болалар жамғармаси ва бошқа ваколатли органларига агар мақсадга мувофиқ деб топса, уларнинг тегишли ваколат доирасига қирадиган масалаларда Конвенциянинг амалга оширилишига доир экспертлар хулосасини тақдим қилишни таклиф этиши мумкин. Қўмита Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг ихтисослашган муассасалари, Болалар жамғармаси ҳамда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти бошқа органларига ўз фаолият доирасига қирадиган соҳаларда Конвенциянинг амалга оширилиши ҳақида маърузалар тақдим қилишни таклиф этиши мумкин;

Қўмита Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг ихтисослашган муассасалари, Болалар жамғармаси ва бошқа ваколатли органларига, агар мақсадга мувофиқ деб топса, иштирокчи-давлатларнинг техник маслаҳат ёки ёрдам сўралган ёхуд шунга эҳтиёж кўрсатиб ўтилган ҳар қандай маърузаларини, шунингдек, Қўмитанинг ана шундай илтимос ёки кўрсатмаларга доир фикр-мулоҳаза ва таклифларини, агар улар мавжуд бўлса, қайта йўллайди;

Қўмита Бош Ассамблеяга ўз номидан Бош котибга бола ҳуқуқларига тааллуқли алоҳида масалалар юзасидан тадқиқотлар ўтказишни таклиф этишни тавсия қилиши мумкин;

Қўмита ушбу Конвенциянинг 44- ва 45-моддаларига мувофиқ олинadиган ахборотга асосланган умумий аҳамиятга молик таклиф ва тавсиялар киритиши мумкин. Умумий аҳамиятга молик бундай таклиф ва тавсиялар манфаатдор ҳар қандай иштирокчи-давлатга олдиндан йўлланади ҳамда иштирокчидавлатларнинг фикр-мулоҳазалари билан биргаликда, агар мавжуд бўлса, Бош Ассамблеяга маълум қилинади.

III ҚИСМ

46-модда

Ушбу Конвенция барча давлатлар томонидан имзолаш учун очикдир.

47-модда

Ушбу Конвенция ратификация қилиниши зарур. Ратификация ёрликлари сақлаб қўйиш учун Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котибига топширилади.

48-модда

Ушбу Конвенция унга ҳар қандай давлатнинг қўшилиши учун очикдир. Қўшилиш тўғрисидаги ҳужжатлар сақлаб қўйиш учун Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котибига топширилади.

49-модда

Ушбу Конвенция йигирманчи ратификация ёрлиғи ёки қўшилиш тўғрисидаги ҳужжат сақлаб қўйиш учун Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котибига топширилган санадан эътиборан ўттизинчи кун ўтгандан кейин кучга киради.

Ушбу Конвенцияни ратификация қиладиган ёки унга қўшиладиган ҳар бир давлат учун йигирманчи ратификация ёрлиғи ёхуд қўшилиш тўғрисидаги ҳужжат сақлаб қўйишга топширилган санадан эътиборан мазкур Конвенция бундай давлат уни ратификация қилиш ёки қўшилиш тўғрисидаги ҳужжатни сақлаб қўйишга топширилгандан кейинги ўттизинчи кундан бошлаб кучга киради.

50-модда

Ҳар қадай иштирокчи-давлат Конвенцияга тузатиш таклиф қилиши ва уни Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котибига тақдим этиши мумкин. Шундан сўнг Бош котиб таклиф этилган тузатишни иштирокчи-давлатларга мана шу таклифларни кўриб чиқиш ва уларни овозга қўйиш мақсадида иштирокчидавлатларнинг конференциясини чақириш тарафдорими, деган сўров билан қайта йўллайди. Агар мана шундай хабар етказилган санадан бошлаб тўрт ой мобайнида иштирокчи-давлатларнинг камида учдан бир қисми шундай конференцияни чақиришни ёқлаб чиқса, Бош котиб бундай конференцияни Бирлашган Миллатлар Ташкилоти белгиси остида чақиради. Бу конференцияда иштирок этаётган ва овоз беришда қатнашаётган иштирокчи-давлатларнинг кўпчилиги овози билан қабул қилинган ҳар қандай тузатиш тасдиқлаш учун Бош Ассамблеяга тақдим этилади.

Ушбу модданинг 1-бандига мувофиқ қабул қилинган тузатиш уни Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеяси тасдиқлагандан кейин ҳамда иштирокчи-давлатларнинг учдан икки аксарият қисми қабул қилган тақдирда кучга киради.

Тузатиш кучга киргандан кейин у мана шу тузатишни қабул қилган иштирокчи-давлатлар учун мажбурий бўлиб қолади, бошқа давлатлар учун эса ушбу Конвенция қоидалари ҳамда улар қабул қиладиган кейинги ҳар қандай тузатишлар мажбурий ҳисобланади.

51-модда

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котиби давлатлар томонидан ратификация ёки қўшилиш пайтида билдирилган эътироз матнини қабул қилиб олади ҳамда барча давлатларга юборади.

Ушбу Конвенцияни мақсад вазифаларига мос тушмайдиган эътирозга йўл берилмайди.

Эътироз Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котибига юборилган тегишли билдиришнома йўли билан исталган пайтда олиб ташланиши мумкин, сўнгра Бош котиб бу ҳақда барча давлатларга хабар етказади. Бундай билдиришнома уни Бош котиб қўлга олган кундан бошлаб кучга киради.

52-модда

Ҳар қандай иштирокчи-давлатнинг ушбу Конвенцияни Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котибига ёзма равишдаги билдиришнома юбориш асосида бир томонлама бекор қилиши Бош котиб билдиришномани олгандан кейин бир йил ўтгач, кучга киради.

53-модда

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котиби ушбу Конвенциянинг сақловчиси этиб тайинланади.

54-модда

Ушбу Конвенциянинг инглизча, арабча, испанча, хитойча, русча ва французча асл нусхаси матнлари тенг бир хилликка эга бўлиб, сақлаб қўйиш учун Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котибига топширилади.

Ушбуни тасдиқлаш учун қуйида имзо чеккан ваколатли вакиллар ўзларининг тегишли ҳукуматлари томонидан шунга етарли даражада вакил қилинган бўлиб, мазкур Конвенцияни имзоладилар.

**1989 йил 20 ноябрда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти
Бош Ассамблеясининг 44/25-сессияси да қабул қилган**

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг 1992 йил 9 декабрдаги
757-XII-сонли қарори билан ратификация қилинган